

Йоврийоцу це

Автор: Administrator

11.03.2019 06:44 - Обновлено 11.03.2019 06:49

Ковраев ШапаI

Дагалецамаш

□

Йоврийоцу це

Л.Н. Толстойн цIарах Нохч-ГIалгIайн пачхьалкхан хиллачу университетехь, филологин факультетехь суо доьшуш волчу (1977-1982-чуй) шерашкахь суна дуьххьара вевзина Ахмадов Муса. Иза а вара, со санна, филологин факультетехь доьшуш.

Студенташна юккъехь цхьа ша-тайпа къаьсташ студент вара Муса, дахаре шен билггал

хъежам хиларца а, шен накъосташца а, хъехархошца а лераме, гиллакхе хиларца а. Массо хенахъ сиха а вара. Дукха дара цуьнан гуллакхаш...

Исбаьхьаллин литературехъ хьалхара гулчаш йохучу вайнехан кегийрхошна лерина Нохч-Галгайн пачхьалкхан университетехъ болх беш яра «Пхьармат» це йолу литераторийн цхьаьнакхетаралла.

Цуьнан дуьххьарлера куьйгалхо вара оцу шерашкахъ а нохчийн къоман литература дика евзаш а, нохчийн мотт кlorггера хууш а, хlуманан башха хъесап дан хууш а волу къона поэт Ахмадов Муса.

Цунна а, цуьнан накъосташна а хьалха лаьттара даккхий жопаллийн декхарш.

Йовза, Iамо езара тайп-тайпанчу исбаьхьаллин произведенийн башхаллаш. Уьш Iамо а, царна тIехъ белхаш бан а, церан маьIна дан а атта дацара.

ХIора беттан шолгIачу кIирандийнахъ цига гуллора поэзи а, проза а езаш болу къона литераторш. «Пхьарматхоша» кхеташонашкахъ йийцаре йора шаьш язйина стихотворенеш, дийцарш, очеркаш, хIор произведенин критически аглонгахьара нийса мах а хадош.

Къоначу яздархойн исбаьхьаллин произведенеш боккха чулацам, маьIна а долуш хиларан тоьшалла деш, 1976 шеран 26-чу ноябрехъ арадаьллачу «Ленинан некъ» газето «Кхуьуш ю къоначеран кхолларалла» це йолчу статьяхъ газетдешархошна йовзуйту «Пхьармат» цхьаьнакхетараллин дакъалацархойн стихаш. Царна юккъехъ яра шеца йоккха исбаьхьалла йолу Ахмадов Мусан «Даймежкан Iалам» стихотворени а.

Йоврийоцу це

Автор: Administrator

11.03.2019 06:44 - Обновлено 11.03.2019 06:49

Со лаьтта лекхачу

бердашна юккъехь,

Тийна ду, хаалуш,

детталун дог.

Меллаша шен тулгIеш

ловзаеш, Iенаш,

Шийлачу шовдано

етта шен ног.

ДIо стиглахь гIаьттина

хьийзаш ю аьрзу,

ХIаваэхь баржийна

Йоврийоцу це

Автор: Administrator

11.03.2019 06:44 - Обновлено 11.03.2019 06:49

шен мокха тIам.

Ламанан хотешца

цо ижу лoъху,

Бенарчу кIорнешна

бан гIерташ там.

Генахь го, бацаца

бос эбан гIерташ,

Ладегла хIoъттина

ерг сема лу.

Со волчу агIор схьа

сирла бIаьрг бетташ,

И додий чекхдолу,

хадабеш гу.

Шовданан йистошца

маргал буц техкош,

Хьакхало бяьстенан

эсала мох.

Ламанийн бердашца

шайн белшаш глертош,

Ийало Іаннашкахь

Іиллина дохк...

Мел хаза ду-кха хьо,

Даймехкан Іалам!

Хьол хьоме сан дагна

кхин хлума дац.

Хьо хестош ловзабо

ас буйнахь къолам,

Шелвелла со вожжалц,

и бужур бац.

Университетехь деша а, яздархочун къайленаш йовза а атта дацара. Амма и халонаш лан а, уьш эшон ницкъ а, хьуьнар а, собар а оьшура. Вайн дайша олуш ма-хиллара: «Собаро лам баьккхина, сихалло са даьккхина». Халонаш эша а еш, царна дуьхьал къийсам латтош, буса-дийнахь шен исбаьхьаллин произведенешна тӀехь къа а хьобгуш, шен лалашоне кхаьчначарех цхьаь ву доккха похӀма долу нохчийн халкъан яздархо Ахмадов Муса.

Къона яздархой болчу богӀура бевзаш болу, исбаьхьаллин кхоллараллехь доккха зеделларг долу нохчийн яздархой: Абузар Айдамиров, Ахьмад Сулейманов, Шайхи Арсанукаев а... (АллахӀ-Дала декъалбойла уьш). Цара дуьйцура шайн а, кхечу яздархойн а кхоллараллех, исбаьхьаллин произведенешна тӀехь муха болх бан беза, яздархо хила атта цахиларх, иза жопаллин болх хиларх, цу тӀехь вижар-гӀаттар а доцуш, дуккха а къахьега дезаш хиларх, яздархочун це ларъян езаш хиларх а.

Шайна университетехь хьобхучух пайда а оьцуш, лерина къахьобгура къоначу яздархоша. Кхузахь церан хьехамчаш бара исбаьхьаллин литературехь доккха зеделларг долу Илманчаш-хьехархой: Музаев Нурдин, Туркаев Хьасан, Джамбеков Шайрани, Верольский Юрий а, Филькин Василий...

Нохчийн мотт а, литература а хьобхуш бара Илманчаш: Арсаханов Исраил а, Ваха Тимаев, Алироев Ибрахим, (АллахI-Дала царна гечдойла); филологически Илманан кандидаташ: Саламова Раиса, Хамидова Зулай, Овхадов Муса а.

Шайн берийн санна, церан Iуналла а деш, дозалла а деш, бакхий а беш, уш яхь йолуш, гIиллакхе, оьзда вайн халкъана а, махкана а пайде хиларе сатуьйсус, шайн берриге ницкъ, хаарш а, уш кхетийта гIерташ, царна дIалуш бара и догцIена а, оьзда а, гIиллакхе а болу хьехархой. Уш къоначу яздархошна даима дагахь лаьтта.

Цахуург хатта а, дагабовла а даима царна юххехь а вара исбаьхьаллин литературехь зеделларг долу нохчийн яздархо Нурдин Музаев. АллахI-Дала цунна гечдойла.

«Пхьармат» цхьаьнакхетараллин декъахошна Мусас а йовзуйтура шен керла произведенеш. Церан лаккхара мах хадабора цара.

Республикански «Пхьармат» литературни цхьаьнакхетараллин жигара дакъалацархо хиллачу Цуцаев Iалавдис сан шеца хиллачу къамелехь Ахмадов Мусах иштта элира: – «Оцу шерашкахь а Муса доккха похIма долуш яздархо хирг хиларх сан цхьана а тайпана шеко яцара».

«Пхьармат» литературни цхьаьнакхетараллин сийлахь векал (Почетный представитель) хилла волу нохчийн халкъан яздархо Нурдин Музаев а вара Мусах вуно чоIла бIаьрг буьзна, цунах воккхавеш, цуьнан кхиамех самукъадолуш, цо вайн нохчийн къоман литературехь шен йоккха лар юьтург хиларх дог тешна а.

Ахмадов Муса студент вара аьлла а ца Iаш, цуьнан университетехь хилла болу хьехархой а бара цуьнца боккха ларам болуш а, иза шайн юххера накъост волуш санна,

цуьнга шайн дагарадуьйцуш а, цунах дагабовлуш а. Царна массарна гуш дара: Муса нохчийн мотт литература а езаш хилар а, цо нохчийн къоман литературехь шен йоврийоцу це юьтур йолуш хилар а.

Тахана, вайна массарна гуш ма-хиллара, церан дегайовхо кхочушхилла. Ахмадов Муса шен лалашоне кхаьчна ца лаш, нохчийн халкъана а дерриге дуьненна вевзаш а, везаш а яздархо а хилла. Йоккхачу Россин пачхьалкхехь евзина ца лаш, яздархочун це дика евзаш ю Европехь а. Цуьнан произведенеш гочийна немцойн, французийн, ингалсан а, японийн а меттанашка.

Цунах, вайн нохчийн къомо санна, цара а до дозалла. Лаа аьлла ма дац вайн дайша: «Бенахь дека хиндолу хьоза». Ша 6-чу классехь доьшуш волуш дуьххьара зорбане ваьлла Муса. Шуьйтахь арадолуш хиллачу «Ленинхо» газетан аглонаш тлехь арадийлина цуьнан дийцарш а, стихаш а.

«Хьюьнаре пионераш» це йолуш дара цуьнан 1970-чу шеран 10-чу апрелехь «Ленинхо» газетан аглон тлехь дуьххьара арадаьлла дийцар. Хиллаваьллачу яздархочо санна, йоккха исбаьхьаллла йолуш, дика чулацам болуш яздина дийцар ду иза. Оцу дийцаро а вайна гойту Ахмадов Муса бераллехь дуьйна АллахI-Дала шена вуно доккха яздархочун похIма делла, шегахь кIорггера хьекъал а, кхетам болуш, нохчийн мотт безаш, цуьнан кIоргене кхача лууш хилла хилар.

Цхьа-ши могла бало луур дара суна цуьнан «Хьюьнаре пионераш» це йолчу дийцар тIера: «Ломал тлехьара гIяьттинчу малхо серладоккхуш лаьттара дуьне. Седарчий санна, къегара бацалахь тхи...». Исбаьхьалла ю иза. Вайн нохчийн къомана шегара боккха пайда а бер болуш Муса хилар суна гуш дара, иза университетехь доьшуш волуш дуьйна. Даим цунна хьалха лаьтташ цхьа лалашо яра: Нана-Даймохк безар, адамаш дезар, церан лар-дахар кIорггера довзар, иза таллар, цу тлехь болх бар.

Хийлазза цо шен накъосташца-студенташца а, университетехь шена хьобхучу хьехархошца а деш хиллачу къамелийн теш хилла ву со.

Нохчийн яздархочо Мохьмад Мамакаевс (АллахI-Дала декъалвойла иза) санна, шен къамелашкахь Ахмадов Мусас даим а коьрта тидам тIебохуьйтура нохчийн мотт лерина

Йоврийоцу це

Автор: Administrator

11.03.2019 06:44 - Обновлено 11.03.2019 06:49

ларбан безаш хиларна. «Шен ненан мотт безаш стаг велахь, цуьнан кхане хир ю, амма цуьнца лерам боцуш иза велахь, цуьнан кханенга сатийсар эрна ду», маъна долуш хуьлура цуьнан къамелийн чулацам.

Вайнехан гиллакхех, оздангаллах, къинхетамах, комаършонах, Даймахке хила безачу безамах, доттагаллах, нохчийн къоман кхечу къаьмнашца хила езачу уьйрех хуьлура цуьнан къамелаш. Иза цкъа а вацара вайнехан стагехь осалла, тешнабехк, хилла, мекарло, ямартло езаш.

Шкоলেখь иза доьшуш волчу хенахь «Ленинец» газета тлехь зорботоьхна хиллачу цуьнан дийцарша: «Воккхачу стеган дагалецамаш», «Гиллакх миччахь а дика ду»; стихаша: «Лаьар-кха», «Гуьйре», «Маяковский дагалоцуш», «Доттагалла» къеггина тоьшалла до вай лакхахь аьллагунна.

Шен «Лаьар-кха» це йолу стихотворени иштта чекхийоккху М. Ахмадовс:

Лаьар-кха лалам а хасто,

Гайтарца исбаьхьа сурт.

Массарлахь вайн

Даймохк къасто,

Ца кхоош сайн деган

мутт.

Лаьар-кха машар,

вашалла

Хеста деш цкъа яккха

байт.

Поэзин ирачу дашца

Аьшнаш дан цаоьшург –

айп.

Оцу цуьнан дешнаша вайна гойту поэтан лийр боцу безам хилар шен Даймахке. Цунна лаьа машар, вошалла хеста деш, дуьненчохь ваха...

Мусан мотт хаза, оьзда бу, мел ладегларх клордор а доцуш.

Яздархочун дийцарш а, очеркаш а, стихаш, кхийолу цуьнан исбаьхьаллин произведенеш арайийлина (иза студент волуш дуьйна) вайн республикански газетийн аглонашна тлехь а, «Орга» альманахехь а, юкъярчу гуларшкахь а.

Нохч-Галгайн книжни издательствос 1977-чу шарахь зорботьхна арахецначу «Блаьстенан хиш» це йолчу юкъярчу гуларехь а ду Ахмадов Мусас яздина дийцарш.

Къоначу яздархойн исбаьхьаллин произведенеш толлуш, ша 1978-чу шарахь «Орга» альманахехь «Блаьстенан хийн болар» це йолчу бинчу балха тлехь Муса Ахмадовн исбаьхьаллин кхоллараллин лаккхара мах хадош, довха дешнаш аьлла вайн махкахь дика вевзаш хиллачу критика Ахмадов Малика. Аллахи-Дала цунна гечдойла.

Иштта яздо цо цунах: – «Муса Ахмадов билггал хиндерг долуш, шех тоьшуьйтуш корматалла а, похлмалла а долуш ву. Вайн дешархошна, хала хеташ делахь а, хлинца а клеззиг йовзийтина цуьнан кхолларалла. Ша ткъа шаре ваьллачу хенахь иза къеггина, шен аматаш долуш яздархо, поэт, драматург, историк, критик ву нохчийн къоначу литературехь. Ондачу, баш-башхачу корматаллин тоьшалла ду иза. Вай сатийса дезарг иза куравалар, ша-шех тоам бина хилар дац, вай иштта иза хестош дош аларх».

Нохч-Галгайн книжни издательствос 1978-чу шарахь зорботьхна арахецначу «Сатийсамийн анайисташ» це йолчу юкъярчу гуларехь а ю Муса Ахмадовн дуккха а лирически стихаш а, ша куьйгалладеш хилла йолу «Пхьармат» дагалоцуш, цунна лерина язйина поэма «Сай» а.

Ахмадов Мусан исбаьхьаллин произведенийн мах хадо лалашо йолуш вац со. Церан, хьакъболлу мах хадош, шен хенахь зорбанехь дош аьлла книгашъешархоша а, критикаша а.

1983-чу шарахь араевлла «Деса цла чохь буйса» хьалхара книга а тоьар яра оцу башхачу нохчийн халкъан яздархочун кхоллараллин хьакъболлу мах хадо.

Яздархочун хlor а исбаъхъаллин произведени ю ешархочуьнга клорггера ойла йойтуш. М Ахмадовн произведенин, литтина деши санна, цѐна нохчийн мотт бу. Вайн дахарехъ хиллий, леллий, вайна юкъахъ тахана а лелаш долчух ю цуьнан произведенеш. Цундела цунна атта ду бакъдерг дийца, ткъа бакъдолчунна хлумма а тlетоха а, дlадаккха а ца оьшу.

«Хлокху я кхечу произведенехъ къаьсттина дика гучуйолу яздархочун корматалла», – соьга алалур дацара. Цуьнан массо произведени ю лаккхарчу тlегланехъ язйна.

Цуьнца доьзна суна дуьхъалхлутту дерриге дуьненна а вевзаш волчу американски яздархочун Эрнест Хемингуэйн 1952 шарахъ араьялла йолу цуьнан «Воккха стаг а, хlorд а» – «Старик и море» цlе йолу книга.

Шен барамехъ йоккха повесть яц иза, йоьзткъе ейтта агlо бен яц цуьнан. Агlонийн бараме хъаьжна ца lаш, шеца йоккха исбаъхъалла йолуш язйна повесть ю, цундела оцу заманчохъ цуьнан лаккхара мах хадийна, 1953-чу шарахъ Нобелевски преми елира Э Хемингуэйна.

Ахмадов Мусан муьлхха а произведени ю Эрнест Хемингуэйн «Воккха стаг а, хlorд а» санна, шеца йоккха исбаъхъалла йолуш а, лаккхара мах хадо хъакъдолуш а.

Шен къоман дика-вон довзаро а, цаьрца цуьнан даим уьйр хиларо а, стеган дог-ойланах а, цуьнан лазамех, синхаамех кхетаро а, оцу дерригенан а цунна хъесап дан хааро а цуьнан боккха аьтто а хуьлуйту шен исбаъхъаллин произведенешкахъ а бакъдерг вайна ма-дарра довзийта а, цунах вай кхетийта а.

Ахмадов Муса, кладвалар а доцуш, вайн къоначу тlаьхъенна а хъехамча хилла лаьтташ а ву, вайн нохчийн къоман литературехъ шен йоврийоцу цlе юьтуш, схъавоглуш а ву. Шен йоврийоцу дуьненчохъ цlе йитарал деза а, сийлахъ а хlун хир ду?

Йоврийоцу цле

Автор: Administrator

11.03.2019 06:44 - Обновлено 11.03.2019 06:49

АллахI-Делан кхиэле бирзина нохчийн халкъан яздархой а, вайн къоман турпалхой а вайн къоначу тIаьхьенна бицбаларна кхоьруш, массо хенахь а зорбанехь дуйцу Мусас царех лаьцна. Иза вайна оьшуш а, пайде а болх бу. Аллахи-Дела реза хуьлда цунна!

Кхин цхьа хIума а билгалдаккха луур дара суна. Ахмадов Мусан исбаьхьаллин произведенеш нохчийн къоман барта кхоллараллин беркате тIеIаткъам шайца хаалуш ю. Цундела цуьнан иллеш, эшарш а халкъо дика тIеэцна. Уьш хIор денна бохург санна, вайн республикин радиохь а, телевиденехь а дIаолу, дIалокху корматаллин артисташа.

Дукха хан йоццуш нохчийн маттахь «Нохчийчоь вайн цхьаъ бен яц...» цIе йолуш I0-гIа том-гулар арахецна НР-н Iилманийн Академис. И мехала гулар доккха совгIат ду нохчийн къомана. Цу тIехь ду вайн махкахь дика евзачу нохчийн поэтийн а иллеш а, эшарш а.

Бакъду мел дукха аса лехарх, гIараваьлла волчу нохчийн халкъан яздархочун Муса Ахмадовн цIе-м ца карийра суна цу тIехь.

Нохчийн литературехь шен йоврийоцу лар юьтуш схьавогIуш ву нохчийн халкъан яздархо Муса Ахмадов, керла-керла романаш, пьесаш, статьяш а язъеш.

АллахI-Дала вайна могош-маьрша дуккха а вахавойла Ахмадов Муса а, и санна яхь, доьналла, гIиллакх, оьздангалла, хьекъал, кхетам мел болу вайн нохчийн къоман яздархой а!

Нохчийн халкъан яздархочунна Ахмадов Мусана лерина айса язйинчу «Шуьйра гIулч йоккхуш» цIе йолчу стихотвореница чекхдаккха луур дара суна сайн къамел:

Хьо вогу, шуьйра гIулч дуйненчохь

йоккхуш,

ХьагI-гамо хьайн дешнашца гenna

дIайоккхуш,

Деза дош яздаза дисарна кхьоруш,

Адамашка нийсоне, машаре кхойкхуш.